

Két nyelven álmodó

M. Kozár Mária néprajzkutató köszöntése

Aki két kultúrában él, annak megadatik az, hogy ne csak gondolkodjon és fohászkodjon, hanem álmodjon is két nyelven. *Mukicsné Kozár Mária* néprajzkutató életét a születésétől, pontosabban önazonosság-tudatának kialakulásától kezdve ez a kettős identitás jellemzi, szakmai életútját azonban teljesen a magyarországi szlovének kutatásának szentelte.

Budapesten született a család egyetlen gyermekeként. A szüleivel – akik Felsőszölnökről, illetve Szakonyfaluból származtak – *Csepelen* élt, a nyarakat viszont teljes egészében a nagymamánál, *Felsőszölnökön* töltötte. A két kultúra egyidejű elfogadása és megélése cseppet sem lehetett szokatlan a számára, hiszen felmenőit is ugyanez jellemezte. A Szentgotthárd környéki falvak szegénysorban élő szlovénjei már másfél évszázad óta hosszabb-rövidebb időre elhagyták szűkebb pátriájukat, hogy – vállalván az alkalmi szállások nyűgét, elfogadva az idegen vidék eltérő kulturális értékrendjét – idénymunkásként keressék meg a család téli kenyérét. Egyfajta előfutárai voltak ők a XX. század vendégmunkásainak, de olyanok, akik mindig a házi tűzhelynél töltötték a karácsonyt, a telet. Bizonyára még a Budapestre költözöttekben is megvolt a szándék: ha lesz alkalmuk rá, visszatérnek. Az élet azonban nem mindig az eredeti tervek szerint alakul. Kozár Máriának második generációs vasi szlovénként sikerült hazatérnie. Szombathelyen kapott – férjével együtt – munkát, itt alapítottak családot. A vasi megyeszékhelyről már csak 70 kilométert kell utazni a megye szlovén falvaiba. De ne fussunk ennyire előre!

Az általános iskola után a szülei „rendes szakmát tanulni” közgazdasági szakközépiskolába írták, bár gyermekkori álma a képzőművészet volt és grafikus szeretett volna lenni. Ez az álom végül csak kedvtelés maradt a számára, amit – amikor lehetett – felhasznált a szakmai publikációiban. Gyakran maga illusztrálta, illusztrálja írásait, könyveit. Amikor a munkája révén (20 évesen!) a Népművelési Intézetben (Budai Vigadó) találta magát: *Borbély Jolán* és *Karsai Zsigmond* hívták fel a figyelmét a néprajzi vizsgálatokra. Rábeszélték, hogy a maroknyi, különleges nemzetiség kutatójává váljon, hiszen a helyi tájnyelvet anyanyelvi szinten beszéli, a sok archaizmust őrző életmódba és kultúrába pedig nyaranta észrevétlenül belenőtt. Joli néni és Zsiga bácsi voltak tehát a felbujtók. Az ötlet megvalósításához azonban kellett még egy személy, pontosabban kettő. Az egyik *Eperjessy Ernő* volt, aki minisztériumi nemzetiségi felelősként rendre megkereste azokat a hazai fiatalokat, akik egyetemi

M. Kozár Mária és Eperjessy Ernő

tanulmányaik nyomán népcsoportjuk – gyakran hiányzó – értelmiségivé válhattak. A tanulmányaikat aztán ösztöndíjjal, államközi egyezmények nyomán az anyaországukban folytathatták. A másik személy egy felsőszölnöki fiatalember volt, aki szintén az anyaországba készült. A felsőszölnöki vízkereszti bálon, 1970. január 6-án pillantott egymásra úgy a két fiatal, hogy rögtön tudták: szerelem ez az első látásra, és életüket közösen folytatják majd.

Mária, első magyarországi szlovén nemzeti-ségi ösztöndíjasként 1973-ban került *Ljubljanába*. Egyedül, mert férjét, *Mukics Ferencet* előbb az ajkai vajariskolába, később pedig a tatabányai aknászkepzőbe iskolázták be. Csak az utóbbi elvégzése után – egy évvel a csepeli házasságkötést követően – mehetett ő is a ljubljanoi egyetemre.

Akkoriban Ljubljana egyike volt Jugoszlávia városainak. Egyetemén szlovén oktatás folyt. Mindketten felvették a szlovén szakot, Marcsi pedig a néprajzot is. A néprajzosokat többek között olyan jeles kutatók oktatták, mint a nagy példakép, *Vilko Novak*, aki már az 1940-es években együttműködött a magyarországi néprajzkutatókkal, gyűjtött a vasi szlovéneknél is.

Az ifjú pár mondhatni mozgalmos, de évekre nyúló mézesheketet töltött Jugoszláviában. Hol a néprajz szakosoknak szervezett tanulmányi utakon, hol pedig a diáktársakkal, szabadidőben ismerkedtek meg Jugoszlávia nevezetességeivel: a szlovén, a szerb, a horvát kultúra jeles alkotásaival, a tenger világválával és a hegyek koszorújával. Meglehetősen kalandos utakra emlékezhetnek vissza.

Marcsi – avagy miként szlovénjei nevezik: Máricská – első ismeretterjesztő cikke 1972-ben jelent meg a magyarországi délszlávok hetilapja, a *Narodne novine* hasábjain. Több mint három évtizede, a tudományos ismeretterjesztés mellett, a *Porabje*, azaz *Rábavidék* című szlovén hetilapban, valamint a magyarországi szlovének kalendáriumában is megjelentek, megjelennek írásai. A nyomtatott és a hangzó média munkájából egyaránt kivette a részét. A hazai szlovén rádiózás hőskorától, 1979-től 2011-ig a Magyar Rádió szlovén műsorának társszerkesztője volt, sőt időlegesen közreműködött a Magyar Televízió délszláv adásában, a *Naš ekran*ban is. Mindemellett néhány hónapig a megyei könyvtár nemzetiségi könyvtárosa volt, négy évig pedig a szombathelyi tanárképző főiskolán is oktatott.

Első és legfontosabb munkájának azonban mindig a néprajzkutatást tekintette, amit 1979-től 2011-ig a szombathelyi *Savaria Múzeum* néprajzi osztályának muzeológusaként végzett. Külön büszkesége, hogy a hazai szlovének muzeális intézménye, a szentgotthárdi *Pável Ágoston Múzeum* megalapításánál bábáskodhatott, s azóta sem szakadt el tőle. (A múzeum a létrehozása óta eltelt három évtized alatt többször is nevet változtatott és megújított működési engedélyre szorult. Jelenleg a szentgotthárdi önkormányzat városi könyvtárának alintézményeként, csupán muzeális gyűjteményként üzemel, a közel-múlt részsikereként azonban a magyarországi szlovének nemzetiségi bázisintézményévé vált.)

2011-től Marcsi önkéntesként segíti a *Savaria Múzeum* néprajzi osztálya és a szentgotthárdi gyűjtemény munkáját. Különösen a szlovén-magyar (SI-HU) határon átnyúló projekt múzeumpedagógiai programjának fenntartásában serénykedik. Ennek különlegessége, hogy kétnyelvű – sőt a tájnyelvekkel együtt négynyelvű – komplex program, amely nemzetközi távlatokban is egyedülálló.

Kutatóként a hazai szlovénség néprajzának számos területét feltárta, s ezeket hazai és külföldi – főképpen szlovéniai – cikkekben, könyvfejezetekben és kiállításokon mutatta be. Mint a nemzetiségek, kisebbségek kutatói szinte kivétel nélkül, a néprajz

minden olyan területével foglalkozott, amelyet a hazai szlovénség kultúrájában jelentősnek tartott. A népköltészetten és az imádságokon át, a jeles napokon keresztül a gazdálkodásig és a lakáskultúráig, valamint az életmód társadalmi vetületéig s a történeti témáig sok mindenről jelentek meg írásai. (*A BARÁTSÁGnak megalakulása óta rendszeres szerzője, saját cikkeinek avatott illusztrátora. – A szerk.*)

Monográfiát írt a Szlovén-vidékről, azaz a Szentgotthárd környéki, vasi szlovén falvak néprajzáról, majd e területet általánosan is bemutatta. Néprajzi és történeti-néprajzi jellegű kötete van szűkebb hazájáról, Felsőszölnökről, s egy rövidebb áttekintése a szlovének és németek által vegyesen lakott Alsószölnökről is. Kiváló kézikönyve a magyarországi szlovének néprajzi szótára. A monográfiákat mindig kétnyelvű kiadásban törekedett megjelentetni, hogy a többségi és az anyanemzet tagjai egyaránt megismerhessék. Ki kell emelni a hazai szlovének számára írt népismereti tankönyvét is, melyben – más kötetéhez hasonlóan – saját rajzai szolgálnak illusztrációként.

Amióta a *Magyar Néprajzi Társaság* a hazai délszlávok közös néprajzi sorozata helyett az egyes népeknek biztosít önálló megjelenést, ő szerkeszti a *magyarországi szlovének néprajza / Etnologija Slovencev na Madžarskem* sorozatot. Ez alól csak a legújabb, az idén megjelent 6. kiadvány számít kivételnek: a „*Kultúrák peremén – tudomány közepén. A 60 éves M. Kozár Máriát köszöntő kötet*” című.

Marcsit most ismét megválasztották a szombathelyi szlovén önkormányzatba, amelynek eddig is elnöke volt. Kiveszi részét az Országos Szlovén Önkormányzat munkájából is: a Kulturális Bizottság elnöke.

Elismerésekben is bőven volt része. A Vas Megye Közgyűlése által 1990-ben adományozott *Pável Ágoston Emlékérem*től, a 2011-ben a Mukics családnak átadott – a Vasi Honismereti Egyesület alapította – *Szülőföldért Díszoklevél*ig széles a paletta. Talán a Szlovén Tudományos Akadémia néprajzi kitüntetése, a *Štrekelj-díj* (2005) vagy a Szlovén Néprajzi Társaság *Murko-díja* (2009) lehet közülük a legjelentősebb...

Hogy mi mindent tesz egyéb területen, és férje, Francek, illetve fiúk, Dusán szlovén nemzetiségűnkért végzett tevékenységeivel kiegészülve, miként terebélyesednek mindezek egy hatalmas tudományos, kulturális, kommunikációs család életévé – az egy másik alkalommal vázolnánk.

Horváth Sándor